

AKTUĀLĀS SOCIĀLI PEDAGOGISKĀS PIEEJAS DEVIANTĪVĀS UZVEDĪBAS PREVENCĒ

Current Socio-pedagogical Approaches in Deviant Behaviour Prevention

Andrejs Vilks

Rīgas Stradiņa universitāte

Abstract: *The topicality of deviant behaviour prevention is related to the socio-economic crisis and its negative effects, which contribute expression increases of deflected social activities. Increase of poverty level determines the problem of public interest and the risk situation, which makes it necessary to improve the socio-pedagogical approach to deviant behaviorwarning. At the same time, social and pedagogical resources for constructive problem solving and deviant behaviour warning remainslimited. The increase of the efficiency of socio-educational activities is possible on the basis of relevant professional qualifications of employees, of the intervention of socio-educational impact (enhancing of the segment of activities).*

Keywords: *deviant behaviour; socio- pedagogical approaches; socio-economic crisis; prevention.*

Deviantīvās uzvedības prevences problēmas aktualitāte *The topicality of deviant behavior prevention*

Pašreizējo sabiedrības evolūcijas periodu var iezīmēt kā ekonomiskās, finansiālās, politiskās, sociālās, tiesiskās un morāles krīzes atveseļošanās periodu. Dziļā ekonomiskā krīze, kura bija saistīta ar rūpnieciskās un lauksaimnieciskās ražošanas samazināšos, pakalpojumu tirgus segmenta minimizāciju, “pelēkās” un “melnās” saimnieciskās sfēras īpatsvara pieaugumu, iespējams, ir pārvarēta. Tomēr, sociālajā jomā aizvien vēl ir jūtamas krīzes sekas: paliek augsts bezdarba līmenis. Reģistrētā bezdarba līmenis valstī 2013.gada janvāra beigās bija 10,9% no ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaita (Nodarbinātības valsts aģentūra, 2013), ir izteikti jūtama sociālo pabalstu un garantiju nepietiekamība un ne visu sabiedrības grupu nodrošinājums ar nepieciešamo palīdzību (Labklājības ministrija, 2012), veselības aprūpes pakalpojumu sadārdzināšanās saistībā ar veselības iestādēm kopējā finansējuma samazināšanos (Revīzijas ziņojums, 2011), izglītības sfēras reformēšanās nenoteiktība utt. Sabiedrībā pieaug arī morālo vērtību devalvācija, paplašinās vardarbība, it īpaši attiecībā pret bērniem. 2011. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, vardarbība pret nepilngadīgajiem ir pieaugusi par 23,5 % (Kopsavilkums, 2013). Sociālo deviāciju līmenis kopumā nesamazinās, bet pieaug, palielinās to negatīvās sekas. Latvija ES valstu vidū ir otrā nabadzīgākā (pēc Bulgārijas). Dziļā nabadzībā dzīvojošo iedzīvotāju īpatsvars Latvijā ir 30,9% (praktiski katrs trešais valsts iedzīvotājs). No 2009. gada līdz 2011. g.

dziļā nabadzībā dzīvojošo cilvēku skaits ir pieaudzis par 9 % (no 21,9% līdz 30,9%). Nabadzības pieauguma tempi nevienā ES valstī nav tik strauji (Rūtenberga-Bērziņa, 2013). Latvijā ir visizteiktākā sociālā nevienlīdzība ES valstu vidū (vidējie ģimenes ienākumi 425 Ls – (90%); turīgākajai sabiedrības daļai – 3019 Ls). Katru gadu nabadzības riska indekss Latvijā pieaug. Zem nabadzības un sociālās atstumtības sliekšņa Latvijā dzīvo 42 % bērnu (Litvins G., 2012).

Sociāli ekonomiskā situācija valstī nosaka augsta riska pakāpi dažādām deviantīvās uzvedības izpausmēm: alkoholizācijai un narkotizācijai, suēcīdiem un to mēģinājumiem, gamblingam un datorspēļu atkarībām, prostitūcijai, cilvēku tirdzniecībai un noziedzībai. Reālās deviantīvās uzvedības reģistrētās un neregistrētās izpausmes, kā arī augstā iespējamība būt pakļautiem deviantīvo parādību ietekmei, nosaka nepieciešamību sabiedriskās pataloģijas novērst, tai skaitā izmantojot sociāli pedagoģisko pieeju un iespējas.

Deviantīvās uzvedības preventcē tiek izmantotas dažādas **pieejas** un tehnoloģijas. Tajā skaitā var atzīmēt: **izglītojoši informatīvo** pieeju, kuras būtība ir saistīta ar prasībām, kuras sabiedrība nosaka indivīdiem, lai viņu uzvedība būtu likumpaklausīga un sociāli atbalstāma. Personas tiek izglītotas par viņu tiesībām brīvībām, pienākumiem un atbildību. Deviantīvās uzvedības preventce ietver arī **medicīniski psiholoģisko** pieeju, kura, pielietojot atbilstošas metodes, ļauj savlaicīgi noteikt personas ar dažādām medicīniska un psihiska rakstura novirzēm. Daudzos gadījumos, tieši medicīniski psihiska rakstura indikācijas ir pamats turpmākajai personas deviantīvai un kriminālai attīstībai. Minētais aspekts ir saistīts arī ar to, ka sekmīga atbilstošu personu deviantīvās uzvedības preventce ir iespējama tikai tad, ja tiek risinātas indivīda medicīniski psihiskās novirzes. Deviantīvās uzvedības sociālās preventces (profilakses) virziens ir virzīts uz sabiedrībā funkcionējošo negatīvo faktoru, noteikšanu, izziņu un to ietekmes neutralizāciju. Tādi faktori, kā bezdarbs, nepietiekošie ienākumi, alkohola, narkotisko un psihotropo vielu pieejamība, nebūt ne visos gadījumos nosaka deviāciju automātisku veidošanos un atbilstošas izpausmes. Tikai mijiedarbojoties ar indivīda vajadzību un vērtību sistēmu, notiek deviantīvi tendētās personas veidošanās un sociāli novirzītās uzvedības ģenēze.

Sociāli pedagoģiskā pieeja deviantīvās uzvedības preventcē ir, galvenokārt, saistīta ar deviantīvi tendēto personu identifikāciju, to vispusīgu izpēti, sociālās korekcijas pasākumu plānošanu un īstenošanu, kā arī sociāli novirzītās uzvedības negatīvo nosakošo faktoru ietekmes novēršanu. Sociāli pedagoģiskajā darbībā saistībā ar jauniešu deviantīvo uzvedību, tiek izdalīti sekojoši būtiskākie virzieni:

- a) deviāciju preventce (profilakse);
- b) personu ar deviantīvo uzvedību korekcija;
- c) personu ar deviantīvo uzvedību resocializācija;
- d) personu ar agrāko deviantīvo uzvedību rehabilitācija.

Deviāciju prevence ietver sevī savlaicīgas un efektīvas sociāli pedagoģiskās darbības, kuras ir virzītas uz dažādu sociāli novirzīto uzvedības formu jauniešu vidū nepieļaušanu. Preventīvs (franču val. *preventif*) – tāds, kas novērš (latīņu val. – *praevenire* – apsteigt), tāds, kas novērš, kas pasargā, aizsargā, arī profilaktisks (Ilustrētā svešvārdu vārdnīca, 2005). Tātad, prevence no vienas puses ir virzīta uz to, lai nepieļautu un pasargātu personas no iespējamā deviantīvā uzvedības modeļa veidošanās (alkohola, narkotisko un psihoaktīvo vielu lietošanas, aizraušanās ar azartspēlēm, datoratkarības u.c.). Šo aizsargājošo darbību var apzīmēt kā kopējo deviāciju prevenci. Ja atsevišķu personu uzvedībā jau tiek diagnosticētas sociālās novirzes, tad ir nepieciešams veikt individuālos preventīvos pasākumus. Tieši šajā posmā visnepieciešamākā ir sociāli pedagoģiskā darbība. Efektīva sociāli pedagoģiska darbība deviantīvās uzvedības prevencē var būt nodrošināta, ja tā ir balstīta: uz sekmīgu izglītošanos (sistēmisku un motivētu zināšanu, prasmju un iemaņu apgūšanu); pozitīvu komunikatīvo vidi un labvēlīgu saskarsmi ar vienaudžiem un pieaugušajiem izglītības, profesionālajā jomā un neformālajā jomā. Vienlaicīgi ir nepieciešams ņemt vērā, ka prevences objektam būtu jājūtas sociāli un psiholoģiski (emocionāli) aizsargātam un sociāli pedagoģiskās darbības tiek veiktas profesionāli, atbildīgi un proaktīvi. Efektivitāte sociāli pedagoģiskajā darbībā var būt nodrošināta, ja visi augstāk minētie komponenti ir ietverti deviantīvās uzvedības prevences modelī un konsekventi tiek ievēroti.

Sociāli pedagoģiskās darbības deviantīvās uzvedības prevencē nosacīti var diferencēt:

- primārā prevencē (sociāli negatīvo faktoru neitralizācija, kuri nelabvēlīgi ietekmē personības attīstību, kā arī indivīda noturība pret šo faktoru ietekmi);
- sekundārā prevence (sociāli pedagoģiskais darbs ar jauniešiem, kuriem ir ievirzes uz deviantīvo uzvedību: tieksme neapmeklēt nodarbības un klaiņot, lietot alkoholiskos dzērienus, datoratkarības u.c.);
- tericerālā prevence (sociāli pedagoģiskais darbs ar jauniešiem ar noturīgām deviantīvās uzvedības formām: narkotisko un psihoaktīvo vielu lietotājiem, skolu vai citas izglītības iestādes neapmeklējošiem pusaudžiem, nestrādājošiem jauniešiem, azartspēļu atkarīgajiem utt.).

Sociālā korekcija ir pasākumu kopums, kurš tiek realizēts deviantīvi tendētām personām. Izglītības sistēmas ietvaros, sociālā korekcija tiek saistīta ar - izglītības programmu, kas metodiski un organizatoriski pielāgota personām obligātās izglītības vecumā ar sociālās uzvedības novirzēm. Šādu programmu pamatuzdevumi ir virzīti uz izglītošanas mērķu sasniegšanu. Programma paredz: izglītojamā zināšanu līmeņa (sasniegumu) diagnostiku; labvēlīgas emocionāli psiholoģiskās vides un komunikāciju procesa mācību iestādē nodrošināšanu; zināšanu ieguves stimulu pilnveidošanu; izglītojamā konstruktīvas pieejas mācību procesam attīstību. Šāda sociālās korekcijas izpratne un īstenošana ir

ierobežota. Tā ir saistīta tikai ar izglītības procesa mērķu sasniegšanas nodrošināšanu. Sociāli novirzītā uzvedība izpaužas ne tikai izglītojamo neadekvātā attieksmē pret mācību procesu, izglītības iestādi, pedagogiem un vienaudžiem, bet arī cita veida deviances izpausmēs (alkohola, psihoaktīvo vielu lietošanā, sabiedriskās kārtības pārkāpumi utt.). Pilnvērtīga sociālā korekcija ir plašāka nekā tikai atbilstošu izglītības programmu risināmie uzdevumi un to saturs. Devinatīvā uzvedība var būt saistīta arī ar izglītojamo neadekvātu attieksmi pret mācībām kopumā. Tieši šādai pieejai (proaktīvai, sociāli pedagoģiskās intencijas uzstādījumam) ir jābūt efektīvas sociāli pedagoģiskās darbības pamatā.

Resocializācijas process sociāli pedagoģiskajā darbībā deviāciju preventīvi ir virzīts uz to, lai personas, kurām ir konstatēta sociāli novirzītā uzvedība, atjaunotu savu sociālo statusu un atgūtu zaudētās sociāli pozitīvās ievirzes (tieksmi mācīties, nodarboties sporta sekcijās, iesaistītos interešu grupās). Resocializācijas procesu var iedalīt vairākos etapos (posmos). Pirmkārt, kontaktu un saskarsmes pārtraukšana deviantīvi tendēto indivīdu ar sociāli nelabvēlīgo vidi un pretsabiedriski orientētām (antisociālām) personām. Resocializācijas process var būt sekmīgs, ja negatīvās ietekmes aģenti savu iespaidu uz resocializējamo personu turpmāk neatstās. Otrkārt, jaunu darbības mērķu un perspektīvu izvirzīšana resocializējamai personai. Šajā posmā tiek veidots jauns individuālais mērķis, noteikti tā sasniegšanas līdzekļi, nostiprināts sociāli pozitīvais darbības motīvs. Šajā periodā notiek atteikšanās no iepriekšējā darbības modeļa un jaunas uzvedības formas (normatīvi atbilstošas) veidošana. Trešajā posmā, resocializējamā persona tiek iesaistīta aktīvās prosociālās darbībās, kuras kļūst noturīgas. No jauna tiek apgūtas, iespējams zaudētās vai arī agrāk neiegūtās, sociālās normas. Resocializējamai personai ir būtiski apzināties, ka prosociāla uzvedība ir mazāk pakļauta sociāliem riskiem, nelabvēlīgām situācijām ar negatīvām sekām. Perspektīvie ieguvumi ir pārliecinoši un nozīmīgi indivīda nākotnei. Ceturtajā posmā, resocializējamajai personai jau ir izveidojusies pārliecība, ka prosociāla uzvedība pretēji deviantīvai ir lietderīga un sniedz zināmu emocionālo, intelektuālo un garīgo gandarījumu.

Sociālā rehabilitācija ir pasākumu komplekss, kas virzīts uz to, lai indivīds atgūtu psihisko un garīgo pilnvērtību un nodrošinātu viņa iekļaušanos sabiedrībā, atjaunotu iepriekšējo sociālo statusu (Ilustrētā svešvārdu vārdnīca, 2005). Rehabilitācijas pasākumi ietver medicīniska, sociāli ekonomiska juridiska un sociāli pedagoģiska rakstura darbības. Rehabilitācijas process, tai skaitā sociālo deviāciju preventīvi, ir ilgstošs un daudzveidīgs. Nepieskaroties medicīniska, psiholoģiska, ekonomiska, profesionālā statusa rehabilitācijas aspektiem, atzīmēsim, ka sociāli pedagoģiskā rehabilitācija ietver pasākumus, kuri nodrošina deviantīvās personas, kura jau ir izgājusi sociālās korekcijas un resocializācijas posmus, izglītojoši audzinoša un sociālā atbalsta rakstura.

Rehabilitācijas procesā gandrīz pilnībā tiek atjaunotas indivīda sociāli nozīmīgās īpašības, kuras nodrošina personas vispusīgu iesaistīšanos sabiedriskajā dzīvē. Sociāli preventīvie, korekcijas, resocializācijas un rehabilitācijas pasākumi var būt īstenoti vienlaicīgi, papildinot viens otru vai arī atsevišķos posmos.

Sociāli pedagoģiskajā darbībā deviantīvās uzvedības prevencē, liela nozīme ir individuāli komunikatīvajiem procesiem (sociālā pedagoga un deviantīvi tendētās personas). Komunikācijā svarīgs ir saskarsmes process. Krievijas biofiziķi un molekulārie biologi ir veikuši pētījumus, kuri ir apliecinājuši cilvēka DNS kodēto informāciju izmantīt ar verbālo ietekmi (vārdiem, frāzēm, apmācības procesā). Kā min D.Kollins (*Collin D., 2012*) verbālajai ietekmei ir jābūt tikai atbilstošā frekvencē. Izmatojot modelētos radio un gaismas signālus zinātniekiem izdevās ietekmēt cilvēka šūnas un pat labot ģenētiskos defektus. DNS iekodētā informācija tika pārveidota, neizmantojot skalpeli un ķirurģisko iejaukšanos. Pētījuma rezultāti, pēc zinātnieku viedokļa, izskaidro iedvesmas un hipnozes lielo ietekmi uz indivīdu. Interpretējot pētījuma rezultātus un to iespējamo izmantošanu, var atzīt, ka verbālā ietekme atbilstošā frekvencē būtu izmantojama arī noziedzīgo nodarījumu un deviantīvās uzvedības prevencē.

Pēc būtības, sociālā pedagoga pamatfunkcija ir saistīta ar ietekmes objekta (jauniešu, skolēnu, personu ar novirzītu uzvedību) dažādu problēmu risināšanā, kuras traucē un deformē indivīdu socializācijas procesu. Sociālajiem pedagogiem ir jāsniedz nepieciešamais atbalsts problēmu risināšanā un viņu uzdevums ir palīdzēt skolēniem risināt problēmas, kas rada traucējumus izglītības ieguves procesā un savstarpējās attiecībās.

Novēršot sociālās deviācijas sociāli pedagoģiskajā darbībā, būtiski ir veikt sekojošas darbības:

- sadarboties ar ģimenēm, kurās ir identificētas sociālā riska problēmas (vecāku pārmērīga alkohola lietošana, vardarbība pret bērniem, vecāku bezdarbs un ienākumu trūkums) un pasākumu veikšana riska situāciju novēršanā;
- apzināt deviantīvi tendēto personu komunikatīvo vidi, saskarsmes loku, grupu un indivīdu, kuri nelabvēlīgi ietekmē konkrēto personu socializācijas procesu, pasākumu veikšana nelabvēlīgās komunikatīvās vides ietekmes mazināšanā;
- izzināt deviantīvās personas nelabvēlīgo sociālo noviržu līmeni un aptvērumu, novirzītās uzvedības formas un veidus, kā arī galvenos nelabvēlīgās ietekmes kanālus (aģentus);
- izvērtēt izglītības un interešu izglītības iestāžu sociālpedagoģisko iespēju sociālo noviržu prevencē un resocializācijas programmu īstenošanā;
- apzināt plānoto sociālpedagoģiskās darbības līdzekļu, formu, metožu un paņēmieni iedarbības efektivitāti sociālo deviāciju prevencē;

- nodrošināt (iespēju robežās) iespējamos resursus un subjektus (personas, institūcijas) un to sadarbības formas un saturu sociālpedagoģisku jautājumu risināšanā konkrētu deviantīvo izpausmju prevencē;
- plānot un īstenot sociālās rehabilitācijas pasākumus izglītojamajiem no izglītības iestādes apmeklēšanas brīvajā laikā;
- nodrošināt vispusīgu sadarbību ar pašvaldību sociālās palīdzības dienestiem, bāriņtiesu un citām valsts un pašvaldības institūcijām, sekmējot sociālo deviāciju prevenci multidisciplinārā pieejā;
- aktivizēt deviantīvi tendēto personu pašatbildības un pašrealizācijas izpausmes resocializācijas procesā.

Sociāli pedagoģiskās darbības optimizācijā, pilnveidojot tās rezultativāti deviāciju prevencē nozīmīgi ir veikt sociālo pedagogu darbības rezultātu pastāvīgu un regulāru izvērtējumu un analīzi, izstrādājot ieteikumus tās tālākajā pilnveidošanā (Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, 2012).

Sociālo noviržu prevences jomā pašreizējā laikā tiek veikti nozīmīgi pasākumi valstiskā līmenī, kuri ietekmēs deviāciju profilakses organizāciju kopumā, cerams, paaugstinās arī atbilstošu darbību efektivitāti. Tā, Latvijas Republikas Saeimā pašreiz tiek skatīts likumprojekts “Grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā”, kas paredz izveidot nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmu un pasākumus tās darbības nodrošināšanai. Likumprojektā paredzēts noteikt deleģējumu Ministru kabinetam noteikt Nepilngadīgo personu atbalsta informācijas sistēmā iekļaujamās informācijas apjomu, kārtību un apjomu, kādā institūcijas sistēmai sniedz informāciju, kā arī kārtību un apjomu, kādā institūcijas saņem informāciju no sistēmas, un sistēmā iekļautās informācijas apstrādes kārtību. Atbalsta informācijas sistēma būs pieejama arī sociālajiem pedagogiem, kuri varēs to izmantot deviantīvās uzvedības prevencē.

Iekšlietu ministrijā pašreiz ir izstrādāts ‘‘Bērnu noziedzības novēršanas un bērnu aizsardzības pret noziedzīgu nodarījumu pamatnostādnes 2013.-2019.gadam’’projekts, kurš tuvākā laikā varētu būt pieņemts Ministru kabinetā (Kopsavilkums, 2013). Pamatnostādnēm ir vistiešākā saistība ar deviantīvās uzvedības prevenci un sociāli pedagoģiskā darba organizācijas perspektīvām minētajā jomā. Politiskā dokumenta un atbilstošu pasākumu mērķis ir samazināt bērnu noziedzību, novērst noziedzīgu uzvedību veicinošus faktoros, kā arī uzlabot bērnu drošību, aizsargājot tos no veselības un dzīvības apdraudējuma. Pamatnostādnes paredz pilnveidot starpinstitūciju sadarbības modeli, lai nodrošinātu pēc iespējas labāku palīdzību riska grupas bērniem un viņu vecākiem, uzlabojot veicamo preventīvo pasākumu kvalitāti, panākot noziedzīgu nodarījumu skaita, ko izdarījuši nepilngadīgie samazināšanu, kā arī recidīva faktoru novēršanu. Starpprojektā ietvertajiem pasākumiem, kuri ir nozīmīgi analizējamās problēmas kontekstā, var minēt: pedagoģiskās un sociālās korekcijas izglītības sistēmas pilnveidošana; izglītības iestādēs plašāk izmantot atbalsta personālu darbam ar bērniem, kuriem ir uzvedības problēmas.

Interesants ir pasākums, kurš ir saistīts ar to, ka darbā ar nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem plašāk būs nepieciešams izmantot izlīguma sanāksmes metodi, piesaistot arī citu institūciju speciālistus (sociālos pedagogus, bāriņtiesas, sociālos darbiniekus u.c.). Pamatnostādnēs ir paredzēts realizēt aktivitātes interneta drošības jomā, kas ietver informatīvu un izglītojošu materiālu izstrādi bērnu apmācībai, sociālo kampaņu organizēšanu atbilstošas problemātikas aktualizēšanai, mācību programmas izstrādi un pedagogu apmācību, u.c. Perspektīvē ir jāplāno arī informatīvi izglītojošas aktivitātes, uzticības tālruņa nodrošināšana konsultāciju un atbalsta sniegšanai par drošību internetā un ziņojumu līnijas izveide ziņošanai par nelegālu un kaitīgu interneta saturu. Pamatnostādņu projektā ir ietverti pasākumi, kuri nosaka, ka ir nepieciešams izvērtēt pašlaik spēkā esošos normatīvos aktus un nepieciešamības gadījumā veikt grozījumus par izglītības iestādes rīcību gadījumos, kad bērns apdraud savu vai citu drošību. Vienlaicīgi tiek akcentēta arī uzmanība uz to, ka svarīgi ir izvērtēt pašlaik spēkā esošos normatīvos aktus un nepieciešamības gadījumā veikt grozījumus attiecībā uz kārtību, kādā tiek izvērtēti ierobežojumi strādāt par pedagogu.

Secinājumi *Conclusions*

Deviantīvās uzvedības prevences aktualitāte ir saistīta ar sociāli ekonomisko krīzi un tās negatīvajām sekām, kas sekmē sociāli novirzīto aktivitāšu izpausmju palielināšanos. Nabadzības līmeņa pieaugums determinē sabiedriski nozīmīgo problēmu un riska situāciju pieaugumu (daļas sabiedrības alkoholizāciju, narkotisko un psihoaktīvo vielu lietošanas palielināšanos, prostitūcijas un citu seksuāla rakstura ekscesu (izvarošanu, seksuālās vardarbības pret bērniem) izplatību, spēļu un datoratkarību ekspansiju). Minētais nosaka nepieciešamību pilnveidot sociāli pedagoģisko pieeju deviantīvās uzvedības brīdināšanā. Tajā pašā laikā, sociāli pedagoģiskie resursi problēmsituāciju konstruktīvā risināšanā un deviantīvās uzvedības brīdināšanā paliek ierobežoti. Sociāli pedagoģisko darbību efektivitātes palielināšana ir iespējama balstoties uz atbilstošu darbinieku profesionālās kvalifikācijas paaugstināšanu, sociāli pedagoģiskās ietekmes intervenci (darbības segmentu palielināšanu).

Summary

In the period of social crisis and its negative consequence management types and forms of deviant behaviour, as well as their intensiveness are growing. The socio-pedagogical approaches have growing importance in the prevention of deviant behaviour. The socio - pedagogical approach in the prevention of deviant behaviour is mainly related to the identification of people with deviant prone, their comprehensive

research, social adjustment planning and implementation, as well as negative impacts of socio - routed behavioural determinants. Socio-pedagogical activities related to young people deviant behaviour can be divided into the following trends: deviation prevention; correction of people with deviant behaviour; re-socialization of deviant individuals and their social rehabilitation. On the Executive level enough attention is given to deviation prevention in Latvia

Literatūra Bibliography

1. Collins, D. (2012). *Russian Scientists Reprogram Human DNA Using Words and Frequencies*. Pieejams <http://undergroundhealthreporter.com/dna-science-and-reprograming-your-dna#ixzz2L9ExN2mS> (skatīts 02.03.2013).
2. Ilustrētā svešvalodu vārdnīca (2005). Rīga, Avots, 600, 645 lpp.
3. Kopsavilkums (2013). *Bērnu noziedzības novēršanas un bērnu aizsardzības pret noziedzīgu nodarījumu pamatnostādņu 2013. - 2019. gadam kopsavilkums*. Pieejams www.mk.gov.lv/doc/2005/IeMkops_100113.51.docx (skatīts 02.03.2013)
4. Labklājības ministrija (2012). *Rezultāti no pašvaldību sociālo dienestu aptaujas par problēmām, šķēršļiem un nepieciešamām izmaiņām realizētajā sociālās palīdzības sistēmā (2012)*. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības departaments sadarbībā ar Baltijas psiholoģijas un menadžmenta augstskolu 2012. gada februāris - aprīlis . Pieejams http://www.lm.gov.lv/upload/sociala_aizsardziba/sociala_palidziba_pakalpojumi/nod_inf_san_2012_6.pdf (skatīts 02.03.2013.).
5. Litvins,G.(2012). Sociāli atbildīga valsts un sabiedrība. *Jurista vārds*, Nr. 43.
6. Nodarbinātības valsts aģentūra (2013). *Reģistrētā bezdarba līmenis janvāra beigās 10,9%. Bezdarbnieku skaita palielinājumam ir sezonāls raksturs*. Pieejams <http://www.nva.lv/index.php?cid=2&mid=2&txt=3049&from=0> (skatīts 02.03.2013.).
7. Revīzijas ziņojums (2011). *Valsts budžeta līdzekļu izlietojuma likumība un ekonomiskums, apmaksājot ārstniecības pakalpojumus pēc noteikta tarifa (2011)*. Valsts kontroles revīzijas ziņojums. Pieejams http://www.lrvk.gov.lv/upload/Zin_VM_pak_28Nov2011.pdf(skatīts 02.03.2013).
8. Rūtenberga-Bērziņa, I. (2013). *Pieaug dziļā nabadzībā dzīvojošo skaits*. Pieejams http://la.lv/index2.php?option=com_content&view=article&id=371300:pieaug-dzi-nabadzb-dzvojoo-skait&layout=print&tmpl=component&Itemid=99 (skatīts 02.03.2013).
9. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija (2012). *Nepilngadīgo likumpārkāpēju uzvedības sociālās palīdzības un sociālās korekcijas programma*. Pieejams http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/nepilngadigo_likumparkapeju_uzvedibas_socialas_palidzibas_un_socialas_korekcijas_programma/ (skatīts 02.03.2013).

Andrejs Vilks	Rīgas Stradiņa universitāte Dzirciema iela 16, Rīga, LV-1007, Latvija e-pasts: andrejs.vilks@rsu.lv Tel.: +371 67409218
----------------------	--